

NAZİRİZÂDE EMİN'İN ŞEYHÜLİSLÂM FEYZULLAH EFENDİ'YE FARŞÇA
METHİYELERİ

PROF. DR. VEYİS DEĞİRMENÇAY *

Öz

Osmanlı döneminde yaşamış, Türkçe şiirler yanında Farsça şiirler de kaleme almış birçok şair vardır. Bunlardan biri de Türkçe, Farsça ve Arapça şiirleri olan Nazîrîzâde Mehmed Emîn Efendî'dir. Emîn Efendi, Osmanlı Şeyhülislâmı Erzurumlu Seyyid Feyzullah Efendî'ye methiye olarak Farsça iki kaside, bir kıta ve bir gazel olmak üzere dört şiir kaleme almıştır. Bu çalışmada, Süleymaniye Kütüphanesi Esat Efendi Bölümü'nde kayıtlı bir yazmada bulunan söz konusu şiirler, tenkitli metni yapılarak Türkçeye çevrildi ve kısaca anlatıldı. Ayrıca Feyzullah Efendi ve Nazîrîzâde Mehmed Emîn Efendî'nin hayatı hakkında kısaca bilgi verildi.

Anahtar Kelimeler: Nazîrîzâde Mehmed Emîn, Şeyhülislâm Feyzullah Efendi, Farsça Şiirler, Methiye.

ABSTRACT

We have a lot of poets who lived during Ottoman Empire period; wrote poems not only in Turkish, but also in Persian. One of those poets is Nazîrîzâdeh Mahmad Amîn who had Turkish, Arabic and Persian poems. Nazîrîzâdeh Amîn has written four Persian poems as two qasidas, a quatrain and a ghazal which are written to praise Ottoman SheikhuIslam Faizollah Afandi. In this work poems which are

* Prof. Dr. Veyis DEĞİRMENÇAY, Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Fars Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi. Email: veyis0065@hotmail.com; drveyis@atauni.edu.tr.

found in a manuscript registered in the Library of Solaimaniya, Esat Afandi Section; were translated into Turkish by writing critique and explained shortly. Additionally, a short information was given about the life of Faizollah Afandi and Nazîrîzâdeh Mahmâd Amîn Afandi.

Key words: Nazîrîzâdeh Mahmâd Amîn, Sheikhulislam Faizollah Afandi, Persian Poems, Paise.

چکیده

شعرای زیادی وجود دارد که در زمان عثمانی در کنار شعرهای ترکی اشعار فارسی نیز سروده اند. یکی از این شاعران که شعرهایی به زبانهای ترکی و فارسی و عربی دارد "نظیری زاده محمد امین افندی" می باشد. امین افندی در مدح سید فیض الله افندی، شیخ الاسلام عثمانی دو قصیده، یک قطعه و یک غزل به زبان فارسی سروده است.

در این پژوهش شعرهای مذکور از یک مجموعه در بخش اسعد افندی کتابخانه سلیمانیه بررسی و به زبان ترکی ترجمه گردیده و توضیح مختصری در مورد آنها ارائه گردید. علاوه بر آن توضیحاتی مختصر در مورد زندگی فیض الله افندی و نظیری زاده محمد امین افندی ارائه شد. **کلید واژه ها:** نظیری زاده محمد امین، شیخ الاسلام فیض الله افندی، اشعار فارسی، مدحیه.

Giriş

Osmanlı topraklarında yaşamış ve Farsça şiirler kaleme almış 800'ün üzerinde şair vardır. Bu şairler kaside, gazel, kıta, mesnevi, musammat, terciibent, terkibibent, müstezat ve rubai nazım şekillerinde şiirler söylemişlerdir. Bunların içinde tevhid, münacat, naat, mersiye, hicriye, tarih düşürme, aşk, sevgili, şarap, doğa, öğüt ve benzeri birçok konunun işlendiği şiirler olmakla birlikte genelde hükümdar, vezir, emir ve diğer ileri gelenlere söylenmiş methiyeler de vardır. Bu methiyelerin içinde sufi şahsiyetlere, nadir de olsa müderris, molla, müftü ve şeyhülislâm gibi din î ilimlerle uğraşan şahsiyetlere söylenmiş şiirlere de rastlanmaktadır. Bunlardan biri de Nazîrîzâde Mehmed Emîn Efendi'nin Erzurumlu Şeyhülislâm Seyyid Feyzullah Efendi'ye söylediği dört adet manzumeden oluşan Farsça methiyeleridir.

FEYZULLAH EFENDİ

1048'de (1639) Erzurum'da doğmuştur. Adı Mehmed'dir. Erzurum müftüsü Seyyid Mehmed Efendi'nin oğludur. Erzurum'da öğrenim gördükten sonra, 1075'de (1664) İstanbul'a, oradan da Edirne'ye gitmiştir. Şehzade (II.) Mustafa'ya hocalık yapmış; ayrıca Haydarpaşa, Üsküdar Mihrimah Sultan, Sahn-ı Semân ve Ayasofya medreselerinde müderrislik görevinde bulunmuş; İstanbul kadılığı pâyesiyle Sultan Ahmed Medresesi'ne; Rumeli kazaskerliği pâyesiyle Şehzade (III.) Ahmed'in hocalığına getirilmiş; daha sonra nakîbüleşraf, ardından şeyhülislâm olmuştur. On yedi gün sonra azledilerek Erzurum'a gönderilmiş; yedi yıl sonra tekrar şeyhülislâmlığa tayin edilmiş; sekiz yıl bu makamda kalmıştır. 1115'de (1703) Edirne'de katledilmiş ve naaşı Abdülkerim Mektebi avlusuna defnedilmiştir.

Feyzullah Efendi müderris ve muhaddisliği yanında iyi bir hattat ve şairdir. Arapça ve Farsça şiirleri ile kaleme aldığı birçok eseri vardır: *Fetâvâ-yı Feyziyye*, *Nesâyihu'l-mülûk*, *Kitâbü'l-Ekâr*, *Mecmûa-i Hikâyât*, *Letâifnâme*, *Riyâzü'r-rahme*, *Hâşiye alâ Envâri't-tenzîl*, *İsâmüddin İsferyânî'nin Hâşiye alâ Cüz'in-Nebe'sine hâşiye*, *Halhalî'nin Hâşiye alâ Şerhi'l-Akâid'ine ta'likat* ve *İbnü'l-Hatîb el-Amâsî'nin Ravzu'l-ahyâr'ının Türkçe çevirisi*.¹

NAZİRİZÂDE EMİN EFENDİ

İsmi Mehmed'dir. Nazîrîzâde diye bilinir. Aslen Arnavutluk'a bağlı Delvineli olup sonra Selanik'e yerleşmiştir. Selanik'te doğduğu veya Selanikli olduğu da rivayet edilmiştir. 1100 (1688-89) tarihinde İstanbul'a gelip ileri gelenlerle arkadaşlık etmiş; saray hizmetlerinde bulunmuş ve kapıcı başı olmuştur. Çok zenginken, evsiz barksız kalacak kadar fakirleşmiş; önceki durumunu gören dostlarından utandığı için Kıbrıs defterdarı görevini alarak adaya gitmiştir. Güzel sözlü ve her tür bilgiye hâkim bir zattır. Musiki sanatında ve tarih düşür-

¹ Geniş bilgi için bkz. Mehmet Serhan Tayşi, "Feyzullah Efendi, Seyyid", *DİA*, İstanbul 1995, XII, 527-528; Sâlim Efendi, *Tezkiretü'ş-şu'arâ* (haz. Adnan İnce), Ankara 2005, s. 181.

mede mahirdir. Türkçe, Arapça ve Farsça şiirleri vardır. Mahlası Emîn'dir. Fakirliğinden şikâyet edip Şeyhülislâm Seyyid Feyzullah Efendi'ye gönderdiği aşağıdaki rubaisi Kıbrıs defterdarı olmasına vesile olmuştur:

ای دست و دلت به لطف و جود آماده وی خاکِ درت ملاذِ هر افتاده
أَطْعِمْنِي قَبْلَ أَنْ يَقُولَ الْقَائِلُ قَدْ مَاتَ مِنَ الْجُوعِ نَظِيرِي زَادَ

Ey eli ve gönlü iyiliğe ve cömertliğe amade ve ey eşiğinin toprağı her düşküne sığınmak olan!

Söyleyen, "Nazîrîzâde açlıktan öldü" demeden önce beni doyur.

Şeyhülislâm Feyzullah Efendi bu sözleri işitince, bir rubaiyle şaire cevap vermiş ve Nazîrîzâde'nin Kıbrıs Defterdarı olarak görevlendirilmesine aracı olmuştur:

ای آنکه شده ز نقشِ هستی ساده وز فقر و مجاعه هم ز پا افتاده
هَذَا شَيْءٌ جَرَّتْ عَلَيْهِ الْعَادَةُ هَذَا شَيْءٌ جَرَّتْ عَلَيْهِ الْعَادَةُ

Ey varlık süsünden uzaklaşmış; ey fakirlik ve açlıkla yorgun düşmüş olan!

İşte, fakirlik bittiği zaman, zenginlik başlar; bu olağan bir şeydir.

Nazîrîzâde Emîn'in Türkçe şiirlerine örnek bir nazmı:

Döndürüp rûy-i niyâzı çarh-ı bî-insâfdan
Devr-i ikbâl-i felek çıkdı derûn-i sâfdan
Gel Nazîrî kulma sen mir'ât-ı kalbin münkesir
Rûy-i lütfu göresin bir gün cemâl-i sâfdan

Emîn Efendi, 1124 (1712) yılında vefat etmiştir. Mustafa Safâyî Efendi'nin vefat tarihini 1085 (1674) göstermesi yanlıştır.²

NAZİRİZÂDE EMİN'İN FEYZULLAH EFENDİ'YE FARŞÇA METHİYELERİ

Nazîrîzâde Mehmed Emîn Efendi'nin Şeyhülislâm Seyyid Feyzullah Efendi'ye yazdığı Farşça methiyeleri iki kaside, bir kıta ve bir gazelden oluşmaktadır. Bunlardan birincisi 84 beyitlik bir kaside, ikincisi, 33 beyitlik bir kıta, üçüncüsü 41 beyitlik bir kaside olup her üç manzume de müctes bahrinin mefâilün feilâtün mefâilün fa'lün (feilün/fa'lât) vezninde yazılmıştır. Dördüncüsü ise 9 beyitlik bir gazeldir ve remel bahrinin fâilâtün feilâtün feilâtün fa'lün vezninde kaleme alınmıştır.

Şair bu şiirlerine kendi durumunu anlatarak başlar ve Feyzullah Efendi'den yardım etmesini ister: "Hüner süsünden keşke yoksun olsaydım; çünkü benim faziletim nasipsizliğime sebep oldu. Eğer ölümü arzularsam acayip olmaz; çünkü zamanenin gamundan bıktım, usandım, canım burnuma geldi. Bazen önceki halimi hatırlarım; hasretimin ateşinden ciğerim yanar. Ben zavallının bu hâline acı, merhamet et; böyle zelil ve hakir kalmamı reva görme! Gönlü yaralıların doktorusun; o yüzden derdime senin şurup gibi olan lütfundan derman ararım... Ey yüksek rütbeli reis! Feleğin dönüşünden dolayı ne şikâyetler var; eğer izin verilirse, söylerim. Gerçi baş ağrıtıyorum; ama cömertliğinden bu hakir kulu mazur göreceğine ümidim tam. Zamane sakisinin damağına eğlence meclisinin şarabından bir kadeh

² Şeyhî Mehmed Efendi, *Şakâik-i Nu'mâniye ve Zeylleri, Vakâyi'u'l-fudalâ* (haz. Abdülkadir Özcan), İstanbul 1989, II-III, 460; Sâlim Efendi, *Tezkiretü'ş-şu'arâ*, s. 180-181 (ابتداء : در اصل، ابتداء); Mustafa Safâyî Efendi, *Tezkire-i Safâyî* (haz. Pervin Çapan), Ankara 2005, s. 591, Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1308, I, 404; Tuman, Mehmet Nâil, *Tuhfe-i Nâilî* (haz. Cemal Kurnaz ve Mustafa Tatçı), Ankara 2001, I, 66 (236); İpekten, Haluk v.dğr., *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Ankara 1988, s. 109; Değirmençay, Veyis, *Farşça Şiir Söyleyen Osmanlı Şairleri*, Erzurum 2013, s. 219-220; *Mecmûatü Medâih-i Şeyhülislâm*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi 2843 Numaralı Yazma, vr. 84a-86a.

bile tattırmadığı kişi benim. Nüktedan tabiatının aynası zamanın olaylarının taşından binlerce parçaya ayrılmış olan benim. Felek beni zillet toprağına öyle attı ki üzüm gibi ayaklar altına alındım, ezildim. Gerçi ilk önce bir iki gün yüzüme güldü, ama ondan sonra baskı yaparak zulüm kapısını açtı. Mal, kumaş, köle ve binek hayvanı, konuşan konuşmayan neyim varsa, hepsini elimden aldı ve beni gördüğün gibi ailemden uzaklaştırdı. Bundan önce üzerimde ipek elbise vardı; ama şimdi tandır evinde çıplak yatıyorum. Ey efendi, ey deniz kalpli, ey reis, ey halkının maslahatına düzen veren! Gökyüzünün ve yeryüzünün yaratışıyla vücuda geldiği eşsiz Yaradan'ın hakkı için, eğer sen kereminle yardım etmezsen bana, kesin olarak bil ki vatanımdan ayrılmaya mecbur olurum. Bende ne gümüş ne altın, ne metelik ne de mangır, hiçbir şey kalmadıktan sonra nasıl sabredilebilir? Halkın arasında kötü adlılıkla öyle ünlenmişim ki halk ve ileri gelen herkes sürekli benden kaçmakta. Hizmetimde iki üç kişi kalmıştır; onlar da mahşer halkı gibi çıplak, aç ve susuz. Kimse veresiye bir pırasa yaprağı bile vermez bana; eğer ruhum bedenimden ayrılırsa, bu aşırı açlığımıdır. Eğer ölmeyi arzu edersem, acayip olmaz; çünkü ölüm böyle bir hayatın yanında huzurun ta kendisidir. Bağrımı kahır tırnağıyla öyle parçalamışım ki sorma! Belki bu yaraya lütuf merhemi sürersin. Ben mazur, ben hasta için lütfundan şefkatli bir bakış atman ümit edilir.”

Emîn Efendi, bu şiirlerde Feyzullah Efendi'yi, “Dudağının berrak suyu hayat suyunun sızıntısı; servi boyu cennet bahçesinin hurma ağacı; yanağındaki beninin hayali gönül ateşinin üzerlik otu; siyah zülfünün kıvrımı canın boynundaki kemend; menekşe amber gibi olan ayva tüylerini düşünmekten ıstırap içinde; rüzgâr kıvrım kıvrım saçının kokusundan perişan; Meryem oğlu İsa'nın mucizesi ağzında gizli; İmran oğlu Musa'nın nurları elinde; güzellik mülkünün beratı yüzünün misali; cennet kapısının revakı sokağının nişanesi; hayat suyunun kaynağı, o berrak pınar gibi lâl dudaklarına, Hızır gibi yeşil ayva tüyleri gölge salmış; ordu gibi güzel gamzeleri, aşırı merhametsizlikten gönülleri yağmalamak için her tarafa saldırmış; gözleri, sarhoş Türk gibi zavallı âşıklara kastetmek için kirpiklerden ve kaşlardan yay çekip ok atmış; ay yüzü, göğsü ve omzu bahardan ve yase-min yaprağından bir nişane; dudağı ve gözü akikten ve Yemen taşın-

dan bir numune; cilvesinin utancından servinin ayağı çamurda kalmış; yüzünün kıskançlığından lalenin içinde gizli bir dağ oluşmuş; güneş yüzü güzellik zirvesinden çıkıp parlayınca, ay yüzlüler mahcup olup aşağılık duygusuna kapılmış; padişah ve köle kâkülünün zincirinde esir; yaşlı ve genç, nergis gözünden harap, zil zurna sarhoş; makam ve görkem göğü, olgunluk zirvesinin güneşi, fazilet ve hüner okyanusu, bilgi ve irfan denizi; mezhebin ve dinin imamı, yakîn ehlinin önderi, şer'-i mübînin yardımcısı, dünya halkının sığınağı, fazilet sahiplerinin önderi, âlimler zümresinin övücü, hidayet yolunun rehberi, zamanın ünlülerinin seçkini, temiz yaradılışlı önder, Hâşimî ailesinin şerefi Hz. Mustafa'nın neslinden eşraf zümresinin seçkini; mana sûretinin güzelliği, asrın müftü hazretleri, âlem giysisinin süsü, huzur ve asayiş medarı; sabah gibi olan yüzünde ebedî feyiz görünen; levha gibi olan çehresinde Ahmedî nur parlayan; özünde Şureyh'in aklı ve Nûman'ın faziletleri yoğrulmuş; dine hizmet eden eşsiz hâkim; bulut gibi bağışta bulunan; ihsanının ünü altı yonde ve dört erkanda uğultu çıkarmış; güzel ahlâkının tatlı esintisi çorak araziye esecek olsa, çöp ve diken yerine sümbül ve reyhan bitiren; mizacının lütfundan sonbahara bir miktar ulaşacak olsa, gül bahçesine bahar gibi bitkileri yeşerten ışık bahşeden; ince görüşlü, bilge mizaçlı; konuşma yetisindeki feyziyle belagatta Sahban'a galip gelen; adalet bekçisi bayrağı diktiği zaman, güvercin kartalların kanatları altında yem yer; nesep sahibi soyluların şerefli, Hâşimî sülâlesinin önderi, Adnan gülşenin feyiz dolu tomurcuğu... Bilgenin izzette ve eğlence meclisinde methinden başka bir şey duymadığı güzel huylu müftü; bütün ufuklarda mübalağasız ve riyasız vasfı her zaman güzellikle anılan; nurlu kalbi feleğin dokuz perdesinin arkasındaki gizli manayı gösteren; kapısında birçok gönlü kırığın kalbi onarılan; kendisinden incinmiş bir kalp, kırılmış bir gönül bulunmayan kişi; huriye İrem bahçesinin feyiz neşesini veren; Nûman'ın fazileti temiz zâtında; Tayfur'un kerameti yüzünün nurunda görünen; sekiz cennet dostluk meclisinden bir örnek; yedi deniz cömertlik denizinden bir kadeh; Anka gibi olan himmetinin büyük kanadı altında gökyüzü, güvercin yumurtası kadar bile olmayan; cimrilik evinin temeli kahrından harap; cömertlik ülkesi cömertlikleriyle mamur; eserleri sayılardan çok; methiyeleri yazılanlardan fazla... Meclisi letafet ve güzel-

lik bakımından cennet bahçesindeki meclis gibi ayıptan ve kusurdan uzak; dil onu anlatmaktan âciz; meclisi padişahların meclisinden bir numune; fazilet sahiplerinin reisi, milletin ve ülkenin sığınağı, devletin ve dinin yardımcısı, asrın ileri gelenlerinin önderi; Peygamber ailesinin seçkini; fetva makamındaki reisin, zatiyla iftihar ettiği asrın müftü hazretleri; hayali nazım incisinin ayarı; kalbi gayp sırlarının hazinesi; kaleminin sızıntısından arzu ekini yemyeşil; cömertliğinin ününden arzu ülkesi mamur; ahlâkının güzel kokulu nefesleri kabir halkına ulaşacak olsa, çürümüş kemiklere hayat veren; Şureyh menkıbeli, faziletli, efendi; bütün işlerdeki sorunları çözen mühendis...” şeklinde bir padişahı, bir veziri ve hatta kutsal bir zatı över gibi son derece üstün sıfatlarla övmüş ve ondan kendisine yardım etmesini istemiştir. Çünkü Feyzullah Efendi, özellikle II. Mustafa devrinde şeyhülislâmlığı dışında, devlet yönetiminde, bilhassa memur atamalarında ve görevden almalarında son derece etkili olmuş; oğullarını ve akrabalarını henüz küçük yaşlarda iken yüksek mevkilere getirmeye çalışmış; sultan üzerindeki nüfuzunu gereğinden fazla kötüye kullanmış ve bu nedenle ulemanın, askerinin ve halkın tepkisini toplamış; sonunda feci bir akibete düşmüş bir devlet adamıdır. Feyzullah Efendi’ye yazılmış bu şiirler ve yazmadaki³ Türkçe, Arapça ve Farsça diğer şiirler, Feyzullah Efendi’nin devlet yönetiminde ve atamalarda ne kadar etkili olduğunu gösteren önemli vesikalarlardır.

MANZUMELERİN TÜRKÇE ÇEVİRİSİ

1. Kaside⁴

Ne güzel, dudağımın berrak suyu hayat suyunun sızıntısı; servi boyunun fidanı cennet bahçesinin hurma ağacı.

Yanağındaki benin hayali gönül ateşinin üzerlik otu; siyah zülfünün kıvrımı canın boynunun kemendi.

³ Bkz. *Mecmûatü Medâih-i Şeyhülislâm*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi 2843 Numaralı Yazma.

⁴ *Mecmûatü Medâih-i Şeyhülislâm*, vr. 84a-86a.

Menekşe amber gibi olan ayva tüylerini düşünmekten ıstırap içinde; rüzgâr kıvrım kıvrım saçının kokusundan perişan.

Meryem oğlu İsa'nın mucizesi senin ağzında gizli; İmran oğlu Musa'nın nurları senin elinde görünmekte.

Güzellik mülkünün beratı senin yüzünün misali; cennet kapısının revakı senin sokağının nişanesi.

Hayat suyunun kaynağı, o berrak pınar gibi lâl dudaklarına, Hızır gibi yeşil ayva tüylerin gölge salmış.

Ordu gibi olan güzel gamzelerin, aşırı merhametsizlikten gönülleri yağmalamak için her tarafa saldırmış.

Gözlerin, sarhoş Türk gibi zavallı âşıklara kastetmek için kirpiklerden ve kaşlardan yay çekip ok atmış.

Ey sevgili, aynaya bir bak; kâkülün, ay gibi yüzünü çevrendeki top gibi nasıl çekmiş!

Göğsün ve omzun bahardan ve yasemin yaprağından bir nişane; dudağın ve gözün akikten ve Yemen taşından⁵ bir numune.

Senin cilvenin utancından dik servinin ayağı çamurda kalmış, tutsak; senin yüzünün kıskançlığından lalenin (içinde) gizli dağ var.

Senin güneş yüzün güzellik zirvesinden çıkıp parlayınca, ay yüz-lüleri mahcup oldular, aşağılık duygusuna kapıldılar.

Padişah ve köle senin kâkülünün zincirinde esir; yaşlı ve genç senin sarhoş nergis gözünden harap, zil zurna sarhoş.

Hançer gibi zulmünün adaletsizliğinden lale gibi baştan aşağı kana boğulmuş olanlardan biri de benim.

⁵ Cez'-i Yemen: Yemen'de çıkarılan beyaz, sarı, kırmızı ve siyah benekli taş.

Gönül senin zincir gibi saçının zulmünden her gece feryadı figan kemendini gökyüzüne çıkardı.

O kıvrımlı saçın tuzağından (korunmak için) dünya padişahının yüce katından başka bir sığınak yoktur bana.

Makam ve görkem göğü, olgunluk zirvesinin güneşi, fazilet ve hüner okyanusu, bilgi ve irfan denizi,

Mezhebin ve dinin imamı, yakîn ehlinin önderi, şer'-i mübîn⁶ yardımcısı, dünya halkının sığınağı,

Fazilet sahiplerinin önderi, âlimler zümresinin övüncü, hidayet yolunun rehberi, zamanın ünlülerinin seçkini,

Temiz yaratılışlı önder, Hâşimî ailesinin şerefi Mustafa'nın neslinden eşraf zümresinin seçkini,

Mana sûretinin güzelliği, asrın müftü hazretleri, âlem giysisinin süsü, huzur ve asayiş medarı.

Onun sabah gibi olan yüzünde ebedî feyiz görünmekte; onun levha gibi olan çehresinde Ahmedî nur parlamakta.

Özünde (kadı) Şureyh'in⁷ akli ve Nûman'ın⁸ faziletleri yoğrulmuş, dine hizmet eden eşsiz hâkim.

Ne güzel, bulut gibi bağıştta bulunan; ihsanının ünü altı yönde⁹ ve dört erkanda¹⁰ uğultu çıkarmış olan.

⁶ Şer'-i mübîn: İslâm şeriati, İslâm dini.

⁷ Şureyh: Şureyh b. Hâris b. Kays b. Cehm b. Muaviye. Künyesi "Ebû Ümeyye" veya "Ebû Abdurrahman"dır. Şair, fakih, muhaddis, kadı ve ravidir. Aslen Yemenli olup sadrulislâmın en ünlü kadılarındandır. Hz. Ömer zamanında Kufe kadılığına atanmış; Hz. Osman, Hz. Ali ve Muaviye dönemlerinde bu görevde kalmıştır. 97 veya 98 (715/716) yılında 120 yaşında Kufe'de vefat etmiştir (www.loghatnaameh.org).

⁸ Nûman: Nûman b. Sâbit, Ebû Hanîfe künyesiyle meşhurdur. Hanefî mezhebinin imamıdır. 80 (699) yılında Kûfe'de doğmuş, 150 (767) yılında Bağdat'ta vefat etmiştir. Tabiindendir (www.loghatnaameh.org).

(Güzel) ahlâkının tatlı esintisi çorak araziye esecek olsa, çöp ve diken yerine sümbül ve reyhan biter.

Onun mizacının lütfundan sonbahara bir miktar ulaşacak olsa, gül bahçesine bahar gibi (bitkileri) yeşerten ışık bahşeder.

Allah mübarek etsin o ince görüşlü, bilge mizaçlıyı; çünkü konuşma yetisindeki feyziyle belagatta Sahban'a¹¹ galip geldi.

Onun adalet bekçisi (göndere) bayrağı çektiği zaman, güvercin kartalların büyük kanatları altında yem yer.

Ey nesep sahibi soyluların şerefli, ey Hâşimî sülâlesinin¹² önderi, ey Adnan¹³ gülşenin feyiz dolu tomurcuğu!

Yok olmayan zatı eşlerden mukaddes, benzerlerden münezzeh olan, eşi benzeri olmayan Bir (Allah')a,

Yokluk dar boğazından kâinât atölyesini bir "ol"¹⁴ emriyle yarata-
na,

⁹ Altı yön: Sağ, sol, ön, arka, üst, alt.

¹⁰ Dört erkan: Doğu, batı, kuzey ve güney (www.loghatnaameh.org).

¹¹ Sahban: İbn Zufer b. İyâs el-Vâilî, beyan, hitabet, fesahat ve belâgatta mesel olmuş ünlü bir hatip ve şairdir. Şöhreti cahiliye döneminde başlamış; İslâm dönemini de görmüştür. Muaviye döneminde Dımaşk'ta yaşamıştır (www.loghatnaameh.org).

¹² Hâşimî sülalesi: Hz. Peygamberin babası Abdullah'ın dedesi; Abdülmuttalib'in babası ve Abd-i Menâf'ın oğlu; bu silsileden gelen aile.

¹³ Adnan: Araplar'ın iki ana kolundan birini teşkil eden Adnânîler'in atası. Nesep âlimleri Araplar'ı Adnânîler ve Kahtânîler olmak üzere iki kola ayırmışlardır. Adnânîler'in atası Adnan b. Üded'dir. Adnân, Hz. İbrâhim'in oğlu İsmâil'in soyundan gelir ve Hz. Peygamber'in yirmi birinci göbekten dedesidir (Geniş bilgi için bkz. Mustafa Fayda, "Adnân", DİA, 1988, I, 391-392).

¹⁴ Ol: Kun feyekun: Ol der oluverir. "Gökleri ve yeri yoktan var edendir. Bir işin olmasını dilerse, ona sadece 'Ol' der ve oluverir." (Kur'an-ı Kerîm, 2 Bakara 117). "Bir şeyi dilediği zaman, O'nun emri o şeye ancak 'Ol!' demektir. O da

*Hikmetinin gereği bitkilerin, madenlerin, (insan ve hayvan bütün) canlıların vücuda geldiği (hikmet sahibi) Hakîm (Allah'a),
Âdem'in yaratılışına (ahlâkına) ve alleme'l-esmâ¹⁵ öğretimine; Havva'nın yüzünün güzelliğine ve onun yaratılışının letafetine,
Hâbîl'in haksız yere dökülmüş kanına; Şîs'in hürmetinin değerine; İdris'in cennet bahçesindeki terziliğine,
Nuh'un Rabbi lâ tezer'ine,¹⁶ buharlı gemisine; Cudi'nin sağlamlığına, suların kabarıp yükseldiği tufana,
Hûd'un ümmetinin zulmüne, Sâlih'in devesine; Lût'un elçilerinin hürmetine ve zorba (hükümdar)ların kahrına,
Mennan (Allah)'ın lütfuyla kendisini soğuk ve esenlik yaptığı İbrahim için yakılan dehşetli ateşin yalazına, alevine,
Hakk'ın fazlı ve keremiyle fidyesi için kurban olarak koçu gönderdiği kurbanlığa boyun eğen (İsmail)'e,
Züleyha'nın aşırı(ya kaçan) aşkına, Yusuf'un güzelliğine, hüznüler kulübesinin yaşlısı (Yakub'un) ağlamasına ve üzüntüsüne,
Circîs'in (gördüğü) işkenceye ve üzüntüsüne, elemnin sıkıntısına; Eyüb'un sabrına, takatine ve onun her an ettiği şükre,
Eymen Vadisi'nin ışığına; Kelîm'in mucizelerine, yed-i beyza nuruna, ejderhanın heybetine,*

hemen oluverir." (Kur'an-ı Kerîm, 36 Yâsîn 82). Burada "ol emri", Allah'ın varlıkları ve âlemi yaratmasına işarettir.

¹⁵ Alleme'l-esmâ: Allah Âdem'e bütün isimleri, öğretti. Sonra onları önce meleklere arzedip: "Eğer siz sözünüzde sâdık iseniz, şunların isimlerini bana bildirin" dedi (Kur'ân-ı Kerîm, 2 Bakara 31) ayetinden iktibas ve bu olaya işarettir.

¹⁶ Rabbi lâ tezer: "Nuh, "Rabbim! Yeryüzünde hiçbir inkarcı bırakma!" dedi (Kur'ân-ı Kerîm, 71 Nûh 26) ayetinden iktibas ve sözkonusu olaya işarettir.

Nûn b. Yûşa'ya, Hızır'a ve Mecmau'l-bahreyn'e,¹⁷ ilm-i ledün sırrına ve Sübhan'ın hikmetine,

Davud'un utangaçlığına, onun ahına ve feryadına, Süleyman'ın saltanat tahtına; o unvanın şanına,

Belkıs'ın tahtına ve zinetine, postacı Hüdhüd'e, Âsaf'ın ilmine ve bilgisine, Lokman'ın hikmetine,

Yunus'un balığın karnındaki sıkıntısına ve gurbetine; gönlünün ve canının korkusuna, o zindan köşesine,

Zekeriyya'nın öldürüldüğü yere, Yahya'nın şehit edildiği yere, şehitlerin yarasının kanına ve mazlumların ahına,

Mesih'in konuşmasının feyzine ve Furkan'ın¹⁸ namusundan ve eteğinin temizliğinden söz ettiği Meryem'in iffetine,

Ahmed'in yüzündeki nura -ki ruhuna Rahman'ın katından binlerce selam olsun,

Ebübekir'in sözündeki doğruluğa, Ömer'in adaletine ve dürüstlüğüne, (Osman'ın) hayasına ve Kur'an'ı toplamadaki usûlüne,

Murtaza Ali'nin yiğitliğine ve cömertliğine, yani Hayber¹⁹ kapısını söküp atan Tanrı Arslanı'na,

Dudaklarından şehadet şarabının henüz sızmakta olduğu şehzadelerin şehit edildiği yerdeki toprağa,

¹⁷ Mecmau'l-bahreyn: Hz. Musa'nın Hızır'la buluşmak üzere varmak istediği yerden söz edilirken "iki denizin birleştiği yer" anlamında Mecmau'l-bahreyn tabiri kullanılmış, Furkan ve Fâtır sûrelerinde bu iki denizden birinin tatlı ve içimi hoş, diğersinin tuzlu ve acı olduğu belirtilmiştir (Bkz. Kur'ân-ı Kerim, 18 Kehf 60, 25 Furkan 53 ve 35 Fâtır 12).

¹⁸ Furkan: Kur'ân-ı Kerim, Kur'ân-ı Kerim'in isimlerindedir.

¹⁹ Hayber: Suûd-i Arabistan'da bir kent. Şam yolu üzerinde Medine'nin kuzey batısında yer alıp (eskiden) surlarla çevrili bir şehirdir. Hicretin 7. yılı Milâdi 628'de feth edilmiştir.

*Bütün sahabelerin ailesine ve kerem sahibi tabiine, imamların içti-
hadına ve onların çabasına,*

*Bâyezid ve Cüneyd'in zühdüne, oruçlarına ve ibadetlerine; yiğitler
zümresinin riyazetteki gayret ve çabalarına,*

*Beş vakitten ve ezandan ibaret olan Arap Muhammed'in dininin
beş vakit (namazına),*

*Elest meclisinin şarap içenlerinin vecdine, hâline; aşk şarabının ne-
şesine ve sarhoşların narasına,*

*Kâbe'ye, Hacer(ü'l-esved)'e²⁰ ve hacıların onu istilamına²¹; ziyaretçi-
lerin tavafına, telbiyesine²² ve Rükni-i Yemânî'ye²³,*

*Merve ve Safâ'ya²⁴, zezeme²⁵ ve ihrama²⁶, sa'ye²⁷ ve iki meyl ara-
sındaki umreye, hacca ve (hacc-ı) kırana²⁸,*

²⁰ Hacerü'l-esved: Kâbe'nin bir köşesinde bulunan ve hacıların teberrü-
ken ellerini sürdükleri siyah taş; rivayete göre taş cennetten inmiş ve ilk
zamanlar bembeyazmış, ancak günahkarların elleriyle yavaş yavaş karar-
mıştır.

²¹ İstilâm: Tavafta Hacerü'l-esved'in hizasına gelindiğinde elle dokunma,
öpme ya da elleri havaya kaldırıp tekbir getirerek onu uzaktan selâmlama
("İstilâm", DİA, İstanbul 2001, XXIII, 362).

²² Telbiye: Hacda ihrama girenlerin lebbeyk Allahümme lebbeyk diye
başlayan zikir cümlelerini söylemesi.

²³ Rükni-i Yemânî: Kâbe'nin Yemen tarafına düşen köşesi.

²⁴ Merve ve Safâ: Safâ Tepesi Mescidi Haram'ın kuzeydoğusunda Ebuku-
beys Dağı'nın eteğindedir. Merve Tepesi ise Harem-i Şerif'in kuzeybatısın-
dadır. Safâ ile Merve tepelerinin arası yaklaşık 400 metredir. Bu iki tepenin
arasında hacıların tarafından sa'y yapılır; yani dört gidiş üç geliş olmak üzere
yedi defa gidip gelinir.

²⁵ Zemzem: Mekke-i Mükerrreme'de bulunan su; Zemzem suyu.

²⁶ İhram: Kendini mahrum etmek; haram kılmak, hürmet edilen zamana
ve mekâna girmek, saygı duymak demektir. Terimde ise hac veya umre
yapmaya niyet eden kişinin, mubah olan fiil ve davranışları hac ve umre
esnasında kendine haram kılmasıdır.

Hutbeye, Arafat'a²⁹, Minâ'ya³⁰ ve Hayf Mescidi'ne³¹, saç tıraşına, hediye³², cemreye³³ ve kurbana, Kudüs'e, Sahra'ya³⁴, Mirac'a, Cebrâil'e ve Burak'a³⁵; Arşa, Kürsüye³⁶, Sidreye³⁷, gayb âlemine ve bu dünyaya, "Sümme denâ"³⁸ yakınlığına ve "ev ednâ"³⁹ meclisine; vuslat tadına ve ayrılık acısına,

²⁷ Sa'y: Koşmak, hızlı yürümektir. Kâbe'nin doğu tarafındaki Safâ tepesinden başlayarak Merve'ye dört gidiş, Merve'den Safâ'ya üç dönüş olmak üzere iki tepe arasındaki gidiş-gelişe denir.

²⁸ Hacc-ı kıran: İhramdan çıkmadan hac ve umrenin birlikte aynı ihram ile yapıldığı hacdir.

²⁹ Arafat: Mekke'nin yirmi beş kilometre güneydoğusunda, haccın farzlarından biri olan vakfenin yapıldığı yer; tepe.

³⁰ Minâ: Mekke'ye 4,5 km. mesafede, Arafat'a giden yol üzerinde, Müzdelife ile Mekke arasında, Harem sınırları içerisinde olan, büyük, orta ve küçük cemrelerin bulunduğu yerin ismidir.

³¹ Hayf Mescidi: Minâ'da olup Selahaddin tarafından yaptırılmış, daha sonra 1467 yılında Memluk Sultanı Kayıtbay tarafından yeniden inşa ettirilmiştir.

³² Hedy: Hacıların Harem sınırları içinde kestikleri kurban. Hac ve umre sırasında Harem'de kesilen kurbanlık hayvan.

³³ Cemre: Hac mevsiminde Minâ'da şeytanları taşlama işi; taş atılan yer.

³⁴ Sahra: Beytü'l-mukaddes'te bulunan taş. Kubbetü's-sahra. Kudüs'te kutsal kabul edilen kaya üzerine Emevîler devrinde Halife Abdülmelik zamanında 687-691'de inşa edilen, ortası kubbeli sekizgen bina; Hz. Ömer Camii. Caminin içinde havada durduğuna inanılan Muallak taşı bulunmaktadır.

³⁵ Burak: Hz. Muhammed'in miraç gecesinde bindiği biniti.

³⁶ Kürsü: Taht. O'nun kürsüsü/sonsuz kudret ve egemenliği gökleri ve yeri kaplamıştır (*Kur'an-ı Kerîm*, 2 Bakara 255).

³⁷ Sidre: Yedinci göğün üstünde bulunan konar ağacı; insanların amellerinin sonu; Sidretü'l-münteha. Cebrail, oraya kadar çıkmıştır.

³⁸ Sümme denâ: Sonra (Muhammed'e) yaklaştı, derken daha da yaklaştı (*Kur'an-ı Kerîm*, 53 Necm 8) ayetinden iktibas ve bu Hz. Peygamberin miraçta Allah Teâla ile yakınlığına işarettir.

Haşır ve neşre, hesaba, sırata, cehennem korkusuna; bütün amellerin tartılmasına, terazinin kefesine,

Derecelerın yüksekliğine, Firdevs (cennetin)'in temizliğine, iman edenlerin güler yüzölölüğüne ve cennet yurduna,

Kara gözölü hurilere, köşklere, nimetlere ve lezzetli şeylere; (ölüm-süz) gençlerin asillğine, gılmanın neşesine ve güzelliğine,

Tesnîm⁴⁰ Kevser'inin suyuna, şarap ve süt ırmağına⁴¹, sündüs⁴² ve refref (yeşil ve ince ipek)ten halılara, güzel yastıklara ve döşeklere,⁴³

Cehennemdeki derekelerin derinliğine, cehennem ateşine, ateşteki cehennem ehlinin bahtsızlığına,

Gülün ve sümbülün hoş kokusuna, baharın rengine ve kokusuna, yaz mevsiminin yüzünün sarılığına ve sonbaharın sert rüzgârına,

Dey ve Behmen'in⁴⁴ şiddetine, Kânun'un⁴⁵ öfkesine, ilkbaharın ılımanlığına, zamanın değışmesine,

³⁹ Ev ednâ: (Birleştirlmiş) iki yay arası kadar, hatta daha da yakın oldu (Kur'an-ı Kerîm, 53 Necm 9) ayetinden iktibas ve bu Hz. Peygamberin miraçta Allah Teâla ile yakınlığına işarettir.

⁴⁰ Tesnîm: Cennette bulunan bir pınarın adı. O içeceğin katkısı "tesnîm"dir. (O) öyle bir pınar ki, ondan (Allah'a) yakın olanlar içerler (Kur'an-ı Kerîm, 83 Mutaffifin 27-28).

⁴¹ Cennet ve cennet nimetleri: Allah'a karşı gelmekten sakınanlara söz verilen cennet şöyledir: Orada temiz su ırmakları, tadı bozulmayan süt ırmakları, içenlere zevk veren şarap ırmakları, süzme bal ırmakları vardır. Onlara orada her türlü ürün ve Rablerinden mağfiret vardır. Bunların durumu, ateşte temelli kalan ve bağırsaklarını parça parça edecek kaynar su içirilen kimselerin durumu gibi olur mu? (Kur'an-ı Kerîm, 57 Muhammed 15)

⁴² Sündüs: İpin yanı sıra altın ve gümüş tellerle dokunan, kaftan ve giysi dikiminde kullanılan bir tür ipekli kumaş.

⁴³ Yeşil yastıklara ve güzel döşeklere yaslanırlar (Kur'an-ı Kerîm, 55 Rahman 76) ayetinde geçen cennet ehlinin cennetteki durumunun tasviridir.

⁴⁴ Dey ve Behmen: İnan takviminde 21 Aralık-21 Ocak, 21 Ocak-21 Şubat aylarına karşılık gelen aylar; kış mevsimi.

Mecnun'un gönlünün yanışına, Leyla'nın cazibesine, âşıkların huzursuzluğuna ve ıstırabına, sevgililerin nazına,

Bunca türlü türlü yeminlere, bunca iman (ehlinin) hürmetine ve şanının yüceliğine yemin olsun ki,

Kula dünyada açık ve gizli senin kutlu eşiğinden başka bir sığınak yoktur.

Senin ayağını öpmeyi o kadar istiyorum ki bu isteğim mukayese götürmez, tasavvur edilemez.

O sebepten bugün sana kul olma arzusuyla senin dergâhının toprağına düşe kalka geldim.

Sonsuz kereminle ağlayan, feryadı figan eden ben güçsüz (kuluna) bakacağından ümitliyim.

Merhametinden eğer "nasılsın?" diye soracak olsan bana, "dünyanın sıkıntısından nasılım?" diye ne derim ki sana!

Dilim zamanın zulmünden dolayı şikâyet dolu; gönlüm baş aşağı dönmüş feleğin keşmekeşinden ve kargaşasından dolayı kederli;

Muhالیf ve huysuz feleğin cezalandırmasından dolayı feryat eden çenk gibi hep hüzünlü.

Ülker yıldızının gıpta ettiği inci gibi sözlerimi felek, yetimin gözyaşı gibi çok değersiz yaptı!

Hüner süsünden keşke yoksun olsaydım; çünkü benim faziletim napsizliğime sebep oldu.

Eğer ölümü arzularsam acayip olmaz; çünkü zamanenin gamından bıktım, usandım, canım burnuma geldi.

⁴⁵ Kânun: Ateş ocağı; Kânun-i evvel ve Kânun-i sâni, eski takvimde Aralık ve Ocak aylarına karşılık gelen aylar.

Bazen önceki halimi hatırlarım; hasretimin ateşinden ciğerim yanar.

Ben zavallının bu hâline acı, merhamet et; böyle zelil ve hakir kalmamı reva görme.

Gönlü yaralıların doktorusun; o yüzden derdime senin şurup gibi olan lütfundan derman ararım.

Güzellerde boy, zülüf, dudak ve onun süsü ve ziyneti olan yüz güzelliği olduğu sürece, daima,

(Tanrı'nın) yok olmayan feyzinin eseriyle senin bahtının sevgilisinin güzelliği her zaman taze ve canlı olsun.

Senin çiçeklerle dolu huzur bahçene ve arzu gülşenine, feleğin kahrından dolayı sonbaharın gözü değmesin.

Senin meclis arkadaşın ve dostun iki dünyanın mutlusu; senin yol arkadaşın ve ahbabın Tanrı'nın inayeti (olsun).

2. Kıta⁴⁶

Ey, bilgenin izzette ve eğlence meclisinde methinden başka bir şey duymadığı güzel huylu (müftü)!

Bütün ufuklarda mübalağasız ve riyasız vasfı her zaman güzellikle anılan sensin.

Senin nurlu kalbin feleğin dokuz perdesinin arkasındaki gizli manayı gösterir.

Cömertlik kapında birçok gönlü kırığın kalbini onardın; onun için senden incinmiş ne bir kalp vardır ne de kırılmış bir gönül.

Eğer senin hayalinin misafir olduğu gönülden nur sızarsa şaşırma;

Eğer (o) senin mizacının lütfundan nasiplenecek olsa, derhal bahçede hurriye İrem bahçesinin feyiz neşesini verir.

Senin temiz zatındadır Numân'ın⁴⁷ fazileti; senin yüzünün nurundan görünür Tayfur'un⁴⁸ kerameti.

⁴⁶ Mecmûatü Medâih-i Şeyhülislâm, vr. 88a-89a.

Sekiz cennet senin dostluk meclisinden bir örnektir; yedi deniz senin cömertlik denizinden bir kadehtir.

Anka gibi olan himmetinin büyük kanadı altında gökyüzü, örneğin güvercin yumurtası kadar bile değildir.

Cimrilik evinin temeli senin kahrından haraptır; cömertlik ülkesi de senin cömertliklerinle mamurdur.

Senin eserlerin sayıların derecelerinden çoktur; senin methiyelerin yazılanlardan fazladır.

Ey yüksek rütbeli reis! Feleğin dönüşünden dolayı ne şikâyetler var; eğer izin verilirse bana, söylerim.

Gerçi baş ağrıtıyorum; ama cömertliğinden (bu) hakir kulu mazur göreceğine ümidim var.

Zamane sakisinin damağına eğlence meclisinin şarabından bir kadeh bile tattırmadığı kişi benim.

Nüktedan tabiatının aynası zamanın olaylarının taşından binlerce parçaya ayrılmış olan benim.

Felek beni zillet toprağına öyle attı ki üzüm suyu gibi ayaklar altına alındım, ezildim.

Gerçi ilk önce bir iki gün yüzüme güldü; ama ondan sonra baskı yaparak zulüm kapısını açtı.

Mal, kumaş, köle ve binek hayvanı konuşan konuşmayan neyim varsa,

Hepsini elimden aldı ve beni gördüğün gibi ailemden uzaklaştırdı.

Bundan önce üzerimde ipek elbise vardı; ama şimdi tandır evinde çıplak yatıyorum.

Ey efendi, ey deniz kalpli, ey reis, ey halkının maslahatına düzen veren!

Gökyüzünün ve yeryüzünün yaratışıyla vücuda geldiği eşsiz Yaradan'ın hakkı için,

⁴⁷ Nûman: Nûman b. Sâbit (Bkz. Dipnot. 8).

⁴⁸ Tayfur: Ebû Yezîd Tayfur b. İsa b. Âdem-i Bistâmî, âriflerin en büyüklüğündendir. Bâyezîd-i Bistâmî diye meşhurdur. Âriflerin sultanı, muhakkıkların burhanı, şeyhlerin ve velilerin en büyüğü, Hakk'ın hücceti ve halifesidir. "Benim cübbemde Allah'tan başka bir kimse yoktur" sözüyle ünlüdür. Birçok kerametleri vardır. 261'de (874-875) vefat etmiştir (www.loghatnaameh.org).

Eğer sen kereminle yardım etmezsen bana, kesin olarak bil ki vatanımdan ayrılmaya mecbur olurum.

Bende ne gümüş ne altın, ne metelik ne de mangır, hiçbir şey kalmadıktan sonra nasıl sabredilebilir?

Halkın arasında kötü adlılıkla öyle ünlenmişim ki avam ve ileri gelen herkes benden kaçmakta hep.

Hizmetimde iki üç kişi kalmıştır; onlar da mahşer halkı gibi çıplak, aç ve susuz.

Kimse veresiye bir pırasa yaprağı bile vermez bana; eğer ruhum bedenimden ayrılırsa, (bu) aşırı açlığımıdır.

Eğer ölmeyi arzu edersem, acayip olmaz, çünkü ölüm böyle bir hayatın yanında huzurun ta kendisidir.

Bağrımı kahır tırnağıyla öyle parçalamışım ki (sorma)! Belki bu yaraya lütuf merhemi sürersin!

Ben mazur, ben hasta için lütfundan şefkatli bir bakış atman ümit edilir.

Niyaz ehlinin gönlü büyüklerin ferahlık veren malından bağış bekledikleri sürece,

Senin gönlün İlâhi lütfun eserleriyle muradına ermiş ve bahtiyar olarak ebedî mutlu olsun.

Senin ömrünün sayısı öyle uzun olsun ki hesabında yıllar ve aylar aciz kalsın.

3. Kaside⁴⁹

Ey ayrı kalmış gönül! Şimdi hac mevsimidir; yârin kapısını tavaf etmek için çok gayret et.

Onun Kâbe gibi olan mahallesine gittiğin zaman, matemli ve yaralı bedenine pamuk (gibi beyaz) bezden ihram bağla.

Çöle adım at ve aşk cezbesinin şiddetiyle telbiye söyleyerek gökyüzündekileri coştur.

Aşk kafilesinin misafiri ol ve hareket et; ancak şevk ve neşe azığını hazırlamalısın.

⁴⁹ Mecmûatü Medâih-i Şeyhülislâm, vr. 89a-90a.

Yolundaki dikenin ucuyla mor renge boya yüzünü; çünkü muhabbet yolunda destur böyledir.

Göç zamanı gönül derdiyle çan gibi inle; çünkü ah etmek, inlemek ayrı düşmüş âşığın âdetidir.

Zevk marşını öyle çal ki işiten herkes, yılan ve karınca bile kendinden geçerek çöllere düşsün.

İradeli ol ki muradına eresin; çünkü bu iradeyle mümkün olur ancak.

Aşk Feyz'inden Safâ'lık talep et; yoksa Merve'ye yemin olsun ki sa'yin meşkur olmaz.⁵⁰

Ömrüme yemin olsun ki neticesiz umre ve sa'yden bir anlık safâ, mümkün olursa eğer, daha iyidir.

Eğer sen çölün susuzluğuna güc yetirirsen, vuslat kadehinden tahûr şarabını⁵¹ içersin mutlaka.

Merhaleleri kat ederek dostun ülkesine varırsan, İmran oğlu Musa gibi Tûr vadisine ulaşırsın.

Temizlikte zezem gibi olan gözyaşlarıyla çalışıp çabala ki sarhoşluk tozunu uzaklaştırarak kendinden.

Âşıklara Arafat gibi olan dostun mahallesinde durmalısın; ancak histen ve şuurdan uzak olarak durmalısın.

Sevgi ve vefa yolunda mukavemet edersen, onun vuslat bayramıyla muradına erer, mutlu olursun.

Eğer sana onun dostluk meclisine katılma izni verirlerse, değerli canını ona kurban etmene değer.

Öyle bir meclis ki letafet ve güzellik bakımından cennet bahçesindeki meclis gibi ayıptan ve kusurdan uzaktır;

Öyle bir meclis ki dil onu anlatmaktan âcizdir; onu övmeye mümkün (olan her şeyi) sarf etsem bile.

Onun safâsı ve temizliği o derecedir ki taht sahibi padişahların meclisinden bir numunedir.

⁵⁰ Safâ ve Merve: Mekke'de iki tepenin adı (Bkz. Dipnot 24)

⁵¹ Tahûr şarabı: Temiz şarap. Üzerlerinde ince yeşil ipekli, parlak atlastan elbiseler vardır; gümüş bileziklerle süslenmişlerdir. Rableri onlara tertemiz içecekler içirir (Kur'an-ı Kerim, 76 İnsan 21).

Fazilet sahiplerinin reisi, milletin ve ülkenin sığınağı, devletin ve dinin yardımcısı, asrın ileri gelenlerinin önderi.

Peygamber ailesinin seçkini; fetva makamındaki reisin, zatıyla iftihar ettiği asrın müftü hazretleri.

Ne güzel senin hayalin nazım incisinin ayarı; ne güzel senin kalbin gayp sırlarının hazinesi.

Kaleminin sızıntısından arzu ekini taze ve yeşil; cömertliğinin ününden arzu ülkesi mamur.

Senin görüşünü içeren yazının düz oluşundan utanıp sıkıldığı için elif harfi cim harfi gibi eğilmiş.

Eğer ahlâkının güzel kokulu nefesleri kabir halkına ulaşacak olsa, çürümüş kemiklere hayat verir.

Ey Şureyh⁵² menkıbeli, ey faziletli, ey efendi; ey bütün işlerdeki sorunları çözen mühendis!

Senin devletinde benim gibi birinin feleğin kahrından dolayı böyle bir sıfatla mağlup olması reva mı?

Benim tabiatımın okyanusu, bu dünyadaki denizlerin kendisinden oluştuğu sözünün mükemmel denizindedir.

İki renkli gece ve gündüz sayfalarında Utarit nişaneli kalemiyle meşhur olan benim.

Heykeltıraş Mani'nin kalemimin eşsiz ürünlerini görünce âcizliğini itiraf ettiği benim.

Eğer Rıdvan sürme yerine benim şiirimini siyahlığını (sevadını) hurinin gözündeki beyazlığa çekerse uygun olur.

Hakkında mizâcuha kâfûr⁵³ inen durum, benim mizacımın berrak pınarıdır.

Kalemimin sünbül kokusu yedi ülkeye gider; bazen sabanın eliyle, bazen de lodosun eliyle.

Kader kâtibinin kalemi ezel ahdinde mana ülkesinin tasarrufunu benim adıma yazmış.

⁵² Şureyh: Şureyh b. Hâris (Bkz. Dipnot 7).

⁵³ Mizâcuha kâfûr: Şüphesiz ki iyiler (ebrar), karışımı kâfûr olan bir kadehten içerler (Kur'an-ı Kerim, 76 İnsan 5).

Eğer bu kasideyi Urfî'nin⁵⁴ ülkesinde okusalar, mezarda binlerce aferin şarkısı söyler.

Eğer bu kaside beğenilir, uygun görülürse, cayize olarak cebimin dirhemle doldurulması lâayık olur.

Senin methinde gönül sedefçesinden delinmemiş inciler çıkardım ve nazın ipine dizdim.

İhtiyaçlara hükmeden Allah kendi katından hacılara sınırsız ecir ve mükâfat verdiği sürece,

Ümmetin tavaf edenleri ihram giyip sûr(a üflenene) kadar Harem'de tavaf edenler gibi senin dergâhını tavaf ettikleri sürece,

Allah'ın lütfunun yardımıyla temiz bedeninin zamane olaylarının felâketinden her zaman güvende olsun.

4. Gazel⁵⁵

Feleğin rağbeti alçak insanadır; onun için yünlü hırka dünyadan daha iyidir bana.

Kim ayna gibi içi temizlerden olursa, kalbi mukaddes sırların hazinesi olur.

Ey can! Yabancılarla kucaklaşmaktan sakın! Hüma akbabaya yem olursa, yazık olur.

Ay senin parlak yüzüne benzer, eğer ok gibi gamzesi ve yay gibi kaşı olursa.

Ey Emîn! Nazmının derecesi Süreyya'ya çıkar, eğer üstadın himmeti sana yardım ederse.

İfade ve bağış zamanındaki yorumlarından söz güzelinin elbise giydiği,

⁵⁴ Urfî: Muhammed b. Bedreddin, 963 (1014) yılında Şiraz'da doğmuştur. Gençliğinde Hindistan'a gidip Celâleddin Ekberşah'ın (963-1014/1555-1605) sarayında bulunmuş ve 999'da (1590) Lahor'da vefat etmiştir. Kaside, gazel, kıta, terciibent, terkibibent ve mesnevide güçlü olup Fars edebiyatında Hind üslûbunun en ünlü şairlerindedir. Şiirlerinden oluşan *Divanı*, *Mahzenü'l-esrâr* ve *Hüsrev ü Şîrîn* adlı iki mesnevisi vardır (www.loghatnaameh.org).

⁵⁵ *Mecmûatü Medâih-i Şeyhülislâm*, vr. 98b-99a.

Deniz gibi cömertliği yanında feleğin değerinin -büyüklüğüne rağmen- bir çöp gibi olduğu,

Zamanın müftü hazretleri ki onu övmeye çok ululamaktan ahraz olur konuşan.

Onun ümit köşklerinin temeli kalıcı olsun, kemer gibi feleğin temeli yerinde olduğu sürece.

MANZUMELERİN FARŞÇA METNİ

۱. قصیده

مجتث مثنی اصلم عروض و محذوف ضرب: مفاعن فعلاتن مفاعن فعلن (فعلات)

نهالِ سروِ قَدَتِ نَخْلِ بوسْتانِ جنانِ	زهی زلالِ لبِ رشحِ چشمهٔ حیوانِ
شکنجِ زلفِ سیاهتِ کمندِ گردنِ جانِ	خیالِ خالِ عذارتِ سپندِ آتشِ دلِ
به بویِ نافهٔ جعدتِ نسیمِ سرگردانِ	به فکرِ عنبرِ خطِّ بنفشه در تب و تابِ
نموده در کفتِ انوارِ موسیِ عمرانِ	نهفته در فمتِ اعجازِ عیسیِ مریمِ
رواقِ منظرِ جنتِ ز کویِ تستِ نشانِ	براتِ ملکِ ملاحِ ز رویِ توستِ مثالِ
فکنده سبزهٔ خطِّ چو خضرِ سایه بر آنِ	صفایِ مشربِ لعلتِ که عینِ آبِ بقاستِ
برای غارتِ دلهاست هر طرفِ تازانِ	سپاهِ غمزهٔ شوختِ ز فرطِ بیِ رحمیِ
به قصدِ عاشقِ مسکینِ کشیده تیر و کمانِ	چو تُرکِ مستِ ز مژگانِ و ابروانِ چشمتِ
کشیده ماهِ رختِ را چو گوی در چوگانِ	بین در آینه جانا که طره‌ات بچه سانِ
نمونهٔ لب و چشمتِ عقیق و جزعِ یمانِ	نشانهٔ بر و دوشِ بهار و برگِ سمنِ
ز رشکِ عارضِ تو لاله راست داغِ نهانِ	ز شرمِ جلوهٔ تو سروِ راست پا در گلِ
چو مهرِ رویِ تو از اوجِ حسن شد تابانِ	قمرِ رخان به حسیضِ خجالت افتادندِ
خرابِ نرگسِ مستانهٔ تو پیر و جوانِ	اسیرِ سلسلهٔ کاکلِ تو شاه و گدا

یکی منم که ز بیدادِ خنجرِ ستمت
 دل از تپاولِ زنجیرِ موی تو هر شب
 ز دامِ آن خمِ گیسو مرا پناهی نیست
 سپهرِ جاه و جلالِ آفتابِ اوجِ کمال
 امامِ مذهب و دینِ مقتدایِ اهلِ یقین
 سرآمدِ فضلا فخرِ زمرهٔ علما
 گزینِ زمرهٔ اشرافِ نسلِ مصطفوی
 جمالِ صورتِ معنی جنابِ مفتیِ عصر
 ز صبحِ جبههٔ او فیضِ سرمدی ظاهر
 یگانه داورِ دینِ پرور، آن که در گهرش
 زهی سحابِ نوالی که صیتِ احسانش
 نسیمِ خلُقِ لطیفش به شوره زار وزد
 فروغِ نامیه بخشد به صحنِ گلِ چو بهار
 تبارک الله از آن طبعِ خرده دان که ربود
 دمی که شحنةٔ عدلش عَلمِ برافرازد
 شریفِ ذی حَسَبًا، صدرِ هاشمی نَسَبًا
 به حقِّ واحدِ بی چون که ذاتِ لم یزلش
 به مُبدعی که به یک امرِ کُن پدید آورد
 بدان حکیم که از اقتضایِ حکمتِ او
 به خلقِ آدم و تدریسِ عَلمِ الاسماء
 به خونِ ناحقِ هابیل و قدرِ حُرمتِ شیث

چو لاله غرقه به خونم ز جیب تا دامان
 به بامِ چرخ رساند کمندِ آه و فغان
 جز آستانِ رفیعِ خدایگانِ جهان
 محیطِ فضل و هنر بحرِ دانش و عرفان
 معینِ شرعِ مبین ملتجایِ عالمیان
 دلیلِ راهِ هدا زبدهٔ فُحولِ زمان
 خدیوِ پاک نهاد آبِ روی هاشمیان
 طرازِ کسوتِ عالم مدارِ امن^{۵۶} و امان
 ز لوحِ چهرهٔ او نورِ احمدی رخشان
 سرشته عقلِ شُریح و فضائلِ نُعمان
 فکنده غلغله در شش جهاتِ چار ارکان
 دمد به جایِ خَس و خار، سنبل و ریحان
 ز لطفِ طبعش اگر مایه‌ای رسد به خزان
 به فیضِ ناطقه، گویِ بلاغت از سحبان
 حمامِ طعمه خورد زیرِ شهرِ عُقبان
 ایاشکوفهٔ پرفیضِ گلشنِ عدنان
 مقدّس است از اکفّا، منزّه از اقربان
 ز تنگنایِ عدم، کارگاهِ کون و مکان
 پدید گشت نباتات و معدن و حیوان
 به حُسنِ صورتِ حوا و لطفِ خلقتِ آن
 به حُلهٔ دوزیِ ادريس در ریاضِ جنان

^{۵۶} مدار امن : در اصل، مدار و امن

به ربِّ لا تَذِرِ نوح و کشتی تنور
 به ظلم امتِ هود و به ناقه صالح
 به شعله لهب سوز نار ابراهیم
 به انقیاد ذبیح، آن که حق ز فضل و کرم
 به فرط عشق زلیخا، به خوبی یوسف
 به زجر و ضجرتِ جرجیس و محنتِ المش
 به نورِ وادی ایمن و به معجزاتِ کلیم
 به نونِ یوشع و خضر و به مجمعُ البحرین
 به شرمساریِ داوود و آه و فریادش
 به عرش و زینتِ بلقیس و هدیه نامه
 به تنگیِ شکمِ حوت و غربتِ یونس
 به مقتلِ زکریا، به مشهدِ یحیی
 به فیضِ نطقِ مسیحا و عفتِ مریم
 به نورِ جبههٔ احمد که بر روانش باد
 به صدقِ عهدِ ابی بکر و عدل و دادِ عمر
 به مردی و کرمِ مرتضی علی، یعنی
 به خاکِ مشهدِ آن شاهزادگان که هنوز
 به آلِ جملهٔ اصحاب و تابعینِ کرام
 به زهد و صوم و عباداتِ بایزید و جنید
 به پنج نوبتِ دینِ محمدِ عربی
 به وجد و حالتِ دُردی کشانِ بزمِ الست
 به کعبه و حجر و استلامِ حُجّاجش
 به استواریِ جودی، به جوششِ طوفان
 به حرمتِ رُسُلِ لوط و قهرِ جبّاران
 که کرد برد و سلامش به لطفِ خود مَتّان
 به فدیهاش بفرستاد کَبش را قربان
 به گریه و اَسَفِ پیرِ کلبهٔ احزان
 به صبر و طاقتِ ایوب و شُکرِ او هر آن
 به پرتوِ یدِ بیضا به هیبتِ ثُعبان
 به سِرِّ علمِ لَدُنّی به حکمتِ سبحان
 به تختِ ملکِ سلیمان و شأنِ آن عنوان
 به علم و دانشِ آصف، به حکمتِ لقمان
 به وحشتِ دل و جانش به کنجِ آن زندان
 به خونِ زخمِ شهیدان و آهِ مظلومان
 که ناطق است به پاکِیِ دامنش فُرّقان
 هزار گونه تحیّت ز جانبِ رحمان
 به شرمگینی و آدابِ جامعِ القرآن
 کَنندهٔ درِ خیبر، غضنفرِ یزدان
 کند شرابِ شهادت ترشُح از لبشان
 به اجتهادِ امامان و کوششِ ایشان
 به جدّ و جهدِ ریاضاتِ زُمرهٔ مردان
 که آن عبارت از اوقاتِ خمسه و آذان
 به نشئهٔ میِ عشق و به نالهٔ مستان
 به طوف و تلبیهٔ زایران و رُکنِ یَمان

به سعى و عمره میانِ دو میل و حج و قرآن	به مروه و به صفا و به زمزم و احرام
به حَلَقِ شَعْرِ و به هَدی و به جَمَره و قربان	به خطبه و عرفات و منا و جامع خیف
به عرش و کُرسی و سِدْره، به لامکان و زمان	به قدس و صخره و معراج و جبرئیل و بُراق
به چاشنیِ وصال و به تلخیِ هجران	به قُربِ نَمِّ دَتّی و به بزمِ او آدنی
به وزنِ جملهٔ اعمال و کَفّهٔ میزان	به حشر و نشر و حساب و صراط و هولِ سقر
به سرخ‌روییِ ایمانیان به دارِ جنان	به رفعتِ درجات و به نزهتِ فردوس
به پاکزادیِ ولدان و بهجتِ غلمان	به حورِ عین و قصور و نعیم و مشتهیات
به فرشِ سندس و رفرف، به عبقریِ حسان	به آبِ کوثرِ تسنیم و جویِ خمر و لبن
به تیره‌بختیِ اهلِ جحیم در نیران	به ژرفیِ درکات و به آتشِ دوزخ
به زردیِ رخِ صیف و به تندبادِ خزان	به نکهتِ گل و سنبل به رنگ و بوی بهار
به اعتدالِ ربیع و به انقلابِ زمان	به شدتِ دی و بهمن، به صولتِ کانون
به بیقراریِ عشاق و نازِ محبوبان	به سوزشِ دلِ مجنون و جذبۀ لیلی
به حرمت و عظمِ شأنِ اینهمه ایمان	به حقّ این همه سوگندهای گوناگون
به بنده نیست ملاذی در آشکار و نهان	که در جهان بجز از آستانِ اقبال
که خارج است ز اندازهٔ قیاس و گمان	به پایبوسِ توام اشتیاق چندان است
به خاکِ درگهٔ تو آدمم فتان، خیزان	به آرزویِ غلامیت از آن سبب امروز
شوی به سویِ من زار و ناتوان نگران	امیدوارِ چنانم که از کمالِ کرم
چه گویمت که چه سانم ز محنتِ دوران	ز رویِ مرحمت ار پرسی‌ام که حالِ تو چیست
دلَم ز کشمکشِ چرخِ واژگون، پژمان	زبانم از ستمِ روزگار پر ز گله
همیشه طبعِ حزینِ راست همچو چنگِ فغان	ز گوشمالِ سپهرِ مخالفِ ناساز
زمانه ساخت چو اشکِ یتیم، بس ارزان	لآلیِ سخنم را که رشکِ پروین است
چرا که گشت مرا فضلِ موجبِ حرمان	ز حلیۀ هنر ای کاش بودمی عاری

بدیع نیست اگر آرزویِ مرگ کنم
 گهی که حالتِ پیشینِ خود به یاد آرم
 به حالِ این منِ مسکین، ترخمی فرمای
 طیبِ خسته‌دلانی، از آن سبب جویم
 همیشه تا که بود حُسن، نازنینان را
 دمام از اثرِ فیضِ لایزالِ باد
 شکوفه‌زارِ آمائی و گلشنِ املت
 شفیق و مونسِ بزم، سعادتِ دارین

چنین که آمده‌ام از غمِ زمانه به جان
 شود ز نائرهٔ حسرتم جگر سوزان
 روا مدار که مانم چنین ذلیل و مهان
 ز نوشدارویِ لطفت به دردِ خود درمان
 ز قد و زلف و لب و چهره زیب و زینتِ آن
 جمالِ شاهدِ بختِ تو خُرم و خندان
 ز قهرِ دهر میناد چشم‌زخمِ خزان
 رفیق و همدمِ راهت، عنایتِ یزدان

۲. قطعه

مجتث مثنی مخبون اصلم عروض و مقصور ضرب: مفاعن فعلاتن مفاعن فعلا (فعلات)

ایا خجسته‌خصالی که نشنود دانا
 تویی که در همه آفاق بی‌گزارف و ریا
 ضمیرِ انورِ تو می‌نماید این معنی
 ز بس که جبرِ شکسته‌دلان درِ کرم
 هر آن دلی که خیالِ تو میهمان وی است
 ز لطفِ طبعت اگر بهره‌ور شود در حال
 به ذاتِ پاکِ تو ثابت فضیلت نعمان
 ز بزمِ انسِ تو اُنمودجی است هشت بهشت
 به زیرِ شهپرِ عتقایِ همتت نبود
 اساسِ خانهٔ حسنت ز قهرِ توست خراب
 مآثرِ تو فزون از مراتبِ اعداد

بجز مدیح تو در بزمگاه عزّ و سرور
 بود همیشه صفاتت به نیکویی مذکور
 که هست در پسِ نه پردهٔ فلک مستور
 نه خاطری ز تو آزرده، نه دلی مکسور
 عجب مدار اگر از وی بود تراوشِ نور
 به باغِ نشئهٔ فیضِ ارم دهد با حور
 ز نورِ وجهِ تو ظاهر کرامتِ طیفور
 ز بحرِ جودِ تو پیمانهای است هفت بُحور
 سپهر را به مَثَلِ قدرِ بیضهٔ عُصفور
 چنان که کشورِ جود از مکارمت معمور
 مدایحِ تو برون از نتایجِ مقدور

بلندمرتبه صدرا ز گردشِ گیتی
 اگرچه عینِ صداع است لیکن از کرمت
 منم که ساقیِ دوران به کام من هرگز
 منم که آینهٔ طبعِ نکته‌پرورِ من
 به خاکِ خواری از آنسان فکند گردونم
 نخست اگرچه دو روزی به روی من خندید
 ز جنسِ صامت و ناطق هرآنچه بود مرا
 ز دستم آنهمه را درر بود و ساخت مرا
 به بر قبا قصبین بود اگرچه زین پیشم
 خدایگانا، دریادلا، خداوندا
 به حقِ صانعِ یکتا که آسمان و زمین
 که گر تو می‌نرسی از کرم به فریادم
 چگونه صبر توان کرد بعد ازاین که مرا
 میانِ خلق چنان شهره‌ام به بدنامی
 به خدمتم دو سه تن مانده‌اند و ایشان نیز
 کسی به نسبه مرا برگِ تره‌ای ندهد
 عجب نباشد اگر آرزوی مرگ کنم
 چنین که سینه خراشیده‌ام ز ناخنِ قهر
 امید هست که از لطفِ خود کنی در کار
 همیشه تا دلِ اهلِ نیاز را باشد
 دلِ تو باد ز آثارِ لطفِ یزدانی
 شمارِ عمرِ تو بادا به غایتی ممتد
 چه شکوه‌هاست مرا گویم ار بود دستور
 امید هست که داری کمینه را معذور
 پیاله‌ای نچشانند از شرابِ بزمِ سرور
 هزارپاره شد از سنگِ حادثاتِ دهور
 که پایمال شدم چون عصارهٔ انگور
 وز آنگهی در بیداد را گشود به‌زور
 چه از متاع و قماش و چه از غلام و ستور
 بدین صفت که بینی، ز خانمان مهجور
 ولیک خفته‌ام اکنون برهنه در تَتور
 ایامدارِ نظامِ مصالحِ جمهور
 ز صنعِ اوست هویدا به جلوه‌گاهِ ظهور
 یقین بدان که به ترکِ وطن شوم مجبور
 نه سیم ماند، نه زر، نه پیشیز و نه منقور
 که خاص و عام بیکباره از منند نفور
 برهنه، گرسنه، تشنه، بسان اهلِ نشور
 ز فرطِ جوعم اگر جان ز تن شود مهجور
 که مرگ پیش چنین زندگیست عینِ حضور
 مگر که مرهمِ لطفی زنی بر این ناسور
 نگاهِ عاطفتی در حقِ من معذور
 به انتظارِ عطا حاصلِ انشراحِ صدور
 به کامرانی و اقبالِ سرمدی مسرور
 که در حسابش عاجز شود سنین و شهور

مجتث مثنیٰ مخبون مقطوع مسیغ: مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلات

کنون که موسم حجّ است، ای دل مهجور
 چه عزم کعبه کویش کنی، ببند احرام
 قدم به بادیه نه وز کمال جذبۀ عشق
 طفیل قافله عشق باش و محمل ران
 به نوک خار رهش چهره ارغوانی کن
 ز درد دل چه جرس ناله کن به وقت رحیل
 خدیّ ذوق چنان زن که هر که می شنود
 ارادت آر به کف تا به کام خویش رسی
 ز فیض عشق، صفایی طلب نما ورنه
 به عمر من که ز عمره و سعی بی حاصل
 به تشنگی بیابان اگر تو تاب آری
 به طیّ مرحله چون دررسی به کشور دوست
 به آب دیده که چون زمزم است در پاکی
 به کوی دوست که عشاق را چون عرفات
 به راه مهر و وفا گر قدم بیفشاری
 سزد که جان گرامی کنی به قربانش
 چه مجلسی که شده از لطافت و خوبی
 چه مجلسی که شده فرش ساحة قدرش
 چه مجلسی که زبان قاصر است در وصفش
 صفا و نزهت وی تا به غایتی که مگر

به قصد طوف در یار سعی کن موفور
 ز پنبه زار تن داغدار پرناسور
 به بام چرخ درافکن به بانگ تلبیه شور
 ولیک بایدت آماده زاد شوق و سرور
 که در طریق محبت چنین بود دستور
 که آه و ناله بود رسم عاشق مهجور
 ز وجد، سر به بیابان کند چه مار و چه مور
 که این بغیر ارادت نمی شود مقدور
 به حق مروه که سعیت نمی شود مشکور
 صفای یک دمه به باشد ار بود میسور
 ز جام وصل خوری لاجرم شراب طهور
 چنان که موسی عمران رسد به وادی طور
 بکوش تا کنی از خود غبار مستی دور
 وقوف بایدت اما بری ز حسّ و شعور
 شوی ز عید وصالش به کام خود مسرور
 اگر به مجلس انسش دهندت اذن حضور
 چه بزم روضه جنت، بری ز عیب و قصور
 چه فرش مجلس روحانیان سرشته ز نور
 و گر که صرف کنم در ستایش مقدور
 نمونه ایست ز بزم خدایگان صدور

رئیسِ خیلِ افاضل، پناهِ ملت و ملک
 گزینِ آلِ پیامبر، جنابِ مفتیِ عصر
 زهی خیالِ تو لولوی نظم را معیار
 ز رشحهٔ قلمت کشتِ آرزو حرم
 ز استوای خطِ رأی توست همواره
 حیاتِ بخشِ عظامِ رمیم کرد اگر
 شُریحِ منقبتا، فاضلا، خداوندا
 به دولتت چه روا باشد این که همچو منی
 محیطِ طبعِ من از بحرِ کاملِ سخت
 منم که در صفحاتِ دورنگِ لیل و نهار
 منم که مانی صورتِ نگار اگر بیند
 به جای سرمه روا باشد ار کشد رضوان
 زلالِ چشمهٔ طبعِ مراست آن حالت
 شمیم سنبلی کلکم رود به هفت اقلیم
 نوشته کلکِ دیرِ قضا به عهدِ ازل
 به خاکِ عرفی اگر این قصیده را خوانند
 سزد به جایزه تا جیبِ پر درم سازی
 به مدحتِ تو برآوردم از صدفچهٔ دل
 همیشه تا که به حُجاج، قاضیِ الحاجات
 چو طایفانِ حرمِ طوفِ درگه تو کنند
 به عونِ لطفِ الهی دمامد ایمن باد

ظهیرِ دولت و دین، قدوهٔ فحولِ عصور
 که صدرِ مسندِ فتوی به ذاتِ اوست فخور
 زهی ضمیرِ تو اسرارِ غیب را گنجور
 ز صیتِ مکرمت کشورِ املِ معمور
 الف چو جیم سرافکنده از خجالت و شور
 روایحِ دمِ خُلقت رسد به اهلِ قبور
 ایا مهندسِ مشکل‌گشای کلِّ امور
 ز قهرِ دهر شود تا بدین صفت مقهور
 کز او پدید شد اندر بسیطِ خاک بحور
 بود به کلکِ عطارد مآثرم مشهور
 بدایعِ قلمم، معترف شود به قصور
 سوادِ شعرِ مرا بر بیاضِ دیدهٔ حور
 که وارد است به شاننش مزاجها کافور
 گهی به دستِ صبا و گهی به دستِ دُبور
 به ضبطِ ملکِ معانی به نامِ من منشور
 ترانه‌سنجِ هزار آفرین شود در گور
 گر این قصیده به عینِ رضا شود منظور
 به سِلکِ نظم کشیدم لآلی منشور
 دهد ز درگهٔ خود اجر و مزد نامحصور
 طوایفِ امم احرام بسته تا دمِ صور
 وجودِ پاکت از آسیبِ حادثاتِ دهور

رمل مثنیٰ مخبون مقطوع: فاعلاتن فعلاتن فعلاتن فع لن

رغبتِ چرخِ چو با مردمِ ناکس باشد از جهان خرقهٔ پشمینه مرا بس باشد
هر که چون آینه از صاف‌درونان گردید سینه‌اش مخزنِ اسرارِ مقدّس باشد
از هم آغوشی اغیارِ حذر کن جانا حیف باشد که هما طعمهٔ کرکس باشد
ماه با طلعتِ غرّای تو ماند اگرش ناوکِ غمزه و ابرویِ مقوّس باشد
رتبهٔ نظمت امینا به ثریا برسد گر ترا همتِ استاد مددرس باشد
آنکه هنگامِ افادات ز تعبیراتش قالبِ شاهدِ گفتارِ ملبّس باشد
آنکه در جنبِ بحارِ کرمش گردون را با وجودِ عظمتِ قمیتِ یک خس باشد
حضرتِ مفتیِ دوران که ز فرطِ اجلال در ثنا گستریش ناطقه اخرس باشد
باد بنیانِ قصورِ املش پاینده تا اساسِ کمرِ چرخِ مؤسس باشد

KAYNAKÇA

- Değirmençay, Veyis, *Farsça Arûz ve Kafiye*, Erzurum 2012.
-----, *Farsça Şiir Söyleyen Osmanlı Şairleri*, Erzurum 2013.
İpekten, Haluk v.dğr., *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Ankara 1988.
“İstilâm”, *DİA*, İstanbul 2001, XXIII, 362.
Mecmûatü Medâih-i Şeyhülislâm, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi 2843 Numaralı Yazma.
Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1308.
Mehmet Serhan Tayşi, “Feyzullah Efendi, Seyyid”, *DİA*, İstanbul 1995, XII, 527-528.
Mustafa Fayda, “Adnân”, *DİA*, 1988, I, 391-392.
Mustafa Safâyî Efendi, *Tezkire-i Safâyî* (haz. Pervin Çapan), Ankara 2005.
Sâlim Efendi, *Tezkiretü’ş-şu’arâ* (haz. Adnan İnce), Ankara 2005.

Şeyhî Mehmed Efendi, *Şakâik-i Nu'mâniye ve Zeylleri, Vakâyi'u'l-fudalâ II-III* (haz. Abdülkadir Özcan), İstanbul 1989.

Tuman, Mehmet Nâil, *Tuhfe-i Nâilî I-II* (haz. Cemal Kurnaz ve Mustafa Tatçı), Ankara 2001.

www.loghatnaameh.org